

HARF DEVRİMİ'NİN ARDINDAN İSTANBUL KİTAPÇILARININ YAŞADIKLARI ZORLUKLAR NEDENİYLE HÜKÜMETTEN YARDIM TALEPLERİ

Niyazi ÇİÇEK*
Nurhan KABAKULAK**

ÖZ

Türkiye’de Kasım 1928’de gerçekleştirilen yazı değişikliğinin ortaya çıkardığı birçok sonuçtan birinin de basımevlerine getirdiği ekonomik güçlükler olduğu bilinmektedir. Okuma alışkanlığının gelişip aydın bir nesil yetiştirmek için okunacak malzeme temininde temel dinamiklerden biri olan basımevlerinin, bu mali güçlükleri aşmak için neler yaptıkları incelenmeye değer bir konudur. Karşılaşılan darboğaz, Devrim’in sonucu olduğundan kitapçıların o dönemdeki hükümetle olan diyalogları dikkatlice ele alınmalıdır. Çeşitli kaynaklarda iddia edildiği gibi kitapçılar gerçekten hiçbir şekilde hükümetten yardım talebinde bulunmadılar mı? Yoksa, bulundular ama bir sonuç mu alamadılar gibi sorular, bu makalede cevaplanmaya çalışılmıştır. Konunun incelenebilmesi için mevcut literatür ışığında belgesel analiz yapılmıştır. İstanbul kitapçılarını kapsayan bu konu irdelenirken, o dönemin günlük gazetelerinde yapılan haberler çokça kullanılmıştır. Makale, 1928 ile tek kitap kanununun çıktığı 1933 yılları arasındaki dönemle sınırlandırılmıştır. Eski yazıdan yeni yazıya geçiş sırasında bir takım güçlüklerin yoğun şekilde yaşandığı süreç olan bu yıllarda, kitapçıların karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmek için nasıl mücadele verdikleri araştırılmıştır. Kitapçılar, gerek yazı değişikliği uygulamasını yürüten maarif vekillerine, gerekse Talim Terbiye Kurulu Başkanı ve maarif müdürlerine problemlerini anlatmaya çalışmışlardır. İstanbul kitapçılarının temsilcileri, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey başta olmak üzere, tek kitap kanunun çıktığı döneme kadar tüm maarif vekilleriyle görüşmüşlerdir. Sıkıntılarını doğru anlatamamaları, birlikte hareket edememeleri, farklı gruplara bölünmeleri ve bazılarının kendi çıkarına davranmasından dolayı Devletten yeterli maddi desteği alamamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Harf Devrimi, İstanbul kitapçıları, basımevleri, Matbaacılar-Devlet yardımı

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, ncicek@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9868-242X>

** Uzman Yardımcısı, Yeditepe Üniversitesi, nurhan.kabakulak@yeditepe.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1834-6937>

AFTER THE LETTER REVOLUTION, REQUESTS FOR HELP FROM THE GOVERNMENT DUE TO THE CHALLENGES OF ISTANBUL BOOKSTORES

ABSTRACT

It is known that one of the many consequences of the alphabet revolution in Turkey in November 1928 was the economic difficulty brought to the İstanbul bookstores. It is worth examining the financial inconveniences of bookstores whose main responsibility is building a bright young generation by supplying necessary materials. Since the difficulties encountered is the result of the revolution, the dialogues with the Government of that period should be carefully investigated. Have the bookstores really never asked the government for help, as claimed in various sources? Or, they could not get any feedback. This is the main question that this article is trying to find an answer. While this subject was being examined analysis was made in the up to date literature. When researching the subject that covers bookstores, the news in daily newspapers of that period were mostly used. The article was limited to the period between 1928 and 1933, when the one book law came out. In this period, where the transition from the old alphabet to the new alphabet was experienced intensively, was studied for see how the bookstores struggled to overcome their difficulties. They have tried to explain their problems to the officers who have carried out the letter change application, like Education Ministry and the Board of Education and Discipline if necessary. Until the one book law, they had met to Education Minister Mustafa Necati firstly and all the ministries. They could not get sufficient financial support from the State due to their inability to explain their problems correctly, their inability to act together, their division into different groups, some of them were treated personally.

Keywords: Alphabet Revolution, İstanbul bookstores, printing houses, Printing Houses- Grant in aid

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından medeni ulusların seviyesine çıkabilmek için yapılan devrimlerden biri de yazı değişikliğidir. Kasım 1928'de kabul edilen Kanun ile yüz yıllardır kullanılan Arap harflerinden vazgeçilerek, Latin alfabetesinin kabulü anlamına gelen bu değişiklik, Harf Devrimi olarak bilinir. O dönem Devrimi savunuların kamuoyuna yansıyan görüşleri, başta ülkedeki okuma yazma oranını yükseltmek, Batı toplumlarındaki gelişmeleri yakından takip edip, çağdaş uygarlık düzeyini yakalayabilmek şeklindeydi. Fakat sonraki uygulamalar, değişikliğin geleneksel kimlik ve mirastan kesin olarak kopuşun da bir simgesi olduğuna işaret ediyordu¹. Başta, haklı gerekçeler ortaya konularak girilmiş bir teşebbüs gibi duran yazı değişikliğinin, kültürel, siyasi, dini ve ekonomik bir takım sonuçları ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlardan bir tanesi de basım evlerine yaşattığı güçlüklerdir. Daha çok ekonomik zorluk şeklinde görülen bu güçlükler neticesinde, başta İstanbul'daki kitapçılar olmak üzere ülkedeki bazı matbaalar kendini

---

¹ Hayati Tüfekçi, "Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basımı (Hakimiyet-i Milliye 1.12.1928-31.12.1929)", *Sosyoloji Dergisi*, 3/3, 1992, s. 54.

yenilemekte zorluk çekmişlerdir. Bunların birkaçı yardım ve kredi olarak ayakta kalmaya çalışmış, bazıları güç birliği yapmış, bir kısmı da kapanmakla yüz yüze kalmıştır².

Daha önce *Türkiyat Mecmuası*'nın 27'nci cilt, 1/2017'nci sayısında, "Harf Devrimi'nin İstanbul Kitapçılarına Ekonomik Etkileri" konusu tarafımızdan ele alınmıştı. Bu etkinin daha çok maddi güçlükler şeklinde olduğu ortaya konulmuş; kitapçıların da bunu aşmak için bir takım çareler aradıkları açıklanmıştı. Hükümetle olan diyaloglarına adı geçen makalede kısmen değinilmiş³, fakat detaya girilememişti. Geçiş sürecinde zorlukları aşmak adına seslerini nasıl duyurdukları, kamuoyu oluşturmak için ne tür faaliyetler yürüttükleri ve hükümetle olan diyalogları merak konusu olmuştur. Bu incelemede, Harf Devrimi'nin ardından İstanbul kitapçılarının yaşadıkları zorluklar karşısında kamuoyu oluşturma çabaları, hükümetle diyalogları ve yardım talepleri ele alınacaktır.

Bu yazının kaleme alınmasının bir sebebi de basımevlerinin yardım çığıllıklarına Hükümetin duyarsız kalıp kalmadığını araştırmak, gerçekten herhangi bir yardım yapılmadı mı? sorusuna cevap aramaktır. Çünkü yazı değişikliğinin ardından günlük gazetelerde yardım konusu gündeme gelirken, matbaacıların bundan ne kadar faydalandığı ya da faydalanmadıkları merak konusu olmuştur. Bazı kaynaklarda belirtildiği⁴ gibi basımevleri yani matbaacılar, gerçekten hiçbir şekilde yardım için Devlete müracaat etmemişler miydi? Yoksa, müracaatları olmuş, ama netice mi alamamışlardı? Yazının amacı bunu açığa çıkarmaktır. Araştırmada, özellikle günlük gazetelere yansıyan haber, demeç ve makaleler çokça kullanılmıştır. Devletin kitapçılara yardımı konusu ele alınırken çalışmanın sonucunu, daha çok günlük basına yansıyan haberlerin şekillendirdiğini söylemek mümkündür.

Günlük gazeteler başta olmak üzere o döneme ait bilgi kaynakları kullanılırken yapılan alıntı ve aktarmalarda, günümüz Türkçe gramer kurallarına uygun olmayan cümle, kavram ve ifadeler geçebilmektedir. Özellikle alıntılarının gerek metin içerisinde ve gerekse dipnotlarda gösterilmesi sırasında geçtiği yerde nasıl yazılmışsa o şekilde makaleye alındığından, yazım hatası gibi anlaşılabilir. Örneğin bir gazete haberinde yazılan metnin kendisi şöyledir: "... Dün İstanbulun bütün kitapçıları Büyük inkılâpçı Mustafa Necatinin pak ...". Görüldüğü gibi İstanbul ve Necati özel isim olmasına rağmen ekler tırnakla ayrılmamış, büyük kelimesinin ilk harfi ise büyük yazılmıştır. Bu tarz alıntılar makale metninde değerlendirilirken orijinal haliyle kullanılmıştır.

Zararlarının telafisi için İstanbul kitapçılarının başta birlikte hareket ettikleri görülmüştür. Zaman içerisinde bunların, kitap basan matbaacılar ve satan kitapevleri şeklinde ayrılıp, farklı mücadelelere girme teşebbüsleri olmuştur. Özellikle okul kitapları basan grubun, bu ayrışmada etkili olduğu fark edilmiştir.

---

² Niyazi Çiçek, Nurhan Kabakulak, "Harf Devrimi'nin İstanbul Kitapçılarına Ekonomik Etkileri", *Türkiyat Mecmuası*, 27/1, 2017, s. 121-137.

³ Niyazi Çiçek, Nurhan Kabakulak, "Harf Devrimi'nin İstanbul Kitapçılarına Ekonomik Etkileri", s. 133.

⁴ Şahmurat Arık yazısında "... Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi kayıtlarına göre, 1938 yılına kadar şair, yazar veya herhangi bir yayınevi sahibinin devlete müracaat ederek yardım talebinde bulunması vaki değildir" şeklinde bir iddiada bulunmaktadır (Şahmurat Arık, "1938-1951 Tarihleri Arasında Bazı Yayınevi ve Yazarların CHP'den Yardım Talepleri", *İlmi Araştırmalar*, 17/1, 2004, s. 65).

1. Literatür İncelemesi

Harf Devrimi'nin ardından zor duruma düşen ve Latin harufatını tedarik ederek kendini yenilemek isteyen basın yayın kuruluşlarına Devletin farklı şekillerde yardım yapmış olduğu bilinmektedir⁵. Özellikle günlük basın yayın organlarının ayakta kalabilmeleri için daha bir özen gösterildiği, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın önerisiyle kanunlaşan yardım paketi içerisinde 200.000 liralık bir yardımın Hükümetin uygun gördüğü gazetelere dağıtılmıştır⁶. Gazetelere bu yardım yapılırken, yazı değişikliğinden sonra ciddi ekonomik sıkıntılara giren basımevlerine yeteri kadar ilgi gösterilmemiştir.

Konuyu araştırırken yapılan literatür taramasında, özellikle günlük gazetelerde haber, köşe yazısı, makale şeklinde çok yoğun bilgi malzemesiyle karşılaşmıştır. Gazetelerden *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Vakit*, *Tanin*, *Hakimiyeti Milliye*'nin o döneme ait tüm sayıları taranmıştır. Basımevlerinin düştükleri ekonomik darboğazdan çıkmak için verdikleri mücadele ve yetkililerle görüşme gayretleri günlük gazetelerden takip edilmiştir.

Harf Devrimi'nin gerçekleştirildiği dönemde basın ve yayın hayatında en küçük zararın bile büyük kayıp olarak geri dönmesini, İstanbul Kitapçılarının sürekli gündeme getirdikleri görülür. Kitapçıların o dönem çektikleri bu sıkıntılar, günlük gazetelerde birçok habere yansmıştır. Hatta bu zorlu süreç bazılarında göre "matbuat buhranı" olarak adlandırılmıştır⁷. Yakup Kadri [Karaosmanoğlu] *Milliyet* gazetesinde bir hafta arayla yayınladığı makalelerinde Devrim'in ardından matbaacıların içine düştükleri iktisadi buhranı ele almış, hükümetin acilen gerekli yardımı yapması gerektiğini dile getirmiştir⁸. Falih Rıfki da yazı değişikliğinin sebep olduğu matbaa buhranından bahsederken, zarar gören müessese sahipleri ile devlet adamlarının görüşerek bu işi çözebileceklerini belirtmektedir⁹. Devrim'in bir matbuat buhranına dönüştüğünü dile getiren aydınlardan biri de Ali Naci'dir. *Vakit* gazetesinin 7 Nisan 1929 tarihli nüshasında yayınladığı makalesinde Naci, "... evet, tekzip edileceğimizden korkmaksızın iddia edebiliriz ki, büyük harf inkılabının büyük külfeti, neticetinnetice, bir avuç Türk münevverinin zayıf sırtına yüklenmiştir" diyerek, yazı değişikliğinin matbuata emek veren aydınları ve emekçileri çok zor duruma düşürdüğünü, basımevlerine büyük darbe vurduğunu ısrarla ifade etmiştir¹⁰. Bu iddialarını matbaacılar, başta Maarif Vekili olmak üzere, Devlet Matbaası

⁵ H. Cevdet Kayam, "Harf Devriminde Devlet Harcamaları", *80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu 10-11 Kasım*, (Ed. Tülay Alim Baran), Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 245-256; Niyazi Çiçek, *Harf Devrimi'nin Kamu Yönetimine ve Yazışma Gelenegine Etkileri*, ATAM, Ankara, 2017, s. 169-173.

⁶ BCA, 30.10/83.547.16, s. 3.

⁷ *Milliyet*, 05.04.1929.

⁸ Halkın yeni yazıyı hızlıca öğrenmesinin okuma yazmanın yaygınlaştırılmasıyla mümkün olacağını dile getirirken Yakup Kadri, harf değişikliği karşısında okuma seviyesinin bir anda düştüğünü bundan dolayı da Bâbiâli'de çıkan beş on halk mecmuası üç dört ay evveline kadar yirmi bin otuz bin basarken, birden bire bin iki bine düştüğünü ve sahiplerinin de bunları birer birer kapatmak zorunda kaldığını ayrıca ifade etmektedir (*Milliyet*, 18.04.1929).

⁹ Falih Rıfki, hükümetle zarar gören matbaacıların görüşmeleri gerektiğini zikrederken, gerek gazete yayıncılarının ve gerekse kitap basan matbaaların bu değişiklikten önce de hallerinden memnun olmadıklarını ayrıca belirtmektedir (*Milliyet*, 20.04.1929).

¹⁰ Ali Naci, "Neşriyat buhranı var mı?", *Vakit*, 07.04.1929.

Müdürüyle, Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı Mehmet Emin [Erişirgil] Beyle, Başvekil İsmet Paşa ile görüşerek, dönemin bazı günlük gazetelerine verdikleri bir takım demeçlerle, gazete haberleri ve köşe yazarlarının makaleleriyle, aynı zamanda hazırlamış oldukları raporlarla açıklamaya gayret etmişlerdir. Son örneklerden biri, o dönem memleketin en önemli beş tabi olarak bilinen Ahmet Halit, İbrahim Hilmi, Kanaat, Resimli Ay ve Tefeyyüz kitapçıları tarafından dile getirilmiştir. Beş kitapçı, iddialarına yer verdiği raporlarını o dönemin Cumhurbaşkanına, Başbakanına, Maarif Vekiline, Eğitim camiasının diğer yetkililerine göndermişlerdir¹¹. *Resimli Şark* dergisi de bu raporu ve kitapçıların bir takım yazılarını yayınlayarak onların durumlarını anlatmayı gerekli görmüştür.

Çünkü basımevleri, Harf Devrimi dolayısıyla zarar görenlere yardım için çıkarılan Kanun'la hükümet emrine verilen tahsistattan hiçbir şey alamadıklarını iddia ediyorlardı¹². İbrahim Hilmi'nin Harf Devrimi'nin yol açtığı sıkıntıları anlattığı mektubunda, bu iddianın doğruluğunu gün yüzüne çıkarmış olduğu görülmektedir¹³. Basın-yayın organlarına dağıtılacak bu yardım parasından kendisine hiç verilmediğini belirtmektedir¹⁴. İbrahim Hilmi'nin bu güç durumunu, meslektaşları İzmir Milletvekili Kitapçı Hüsnü Bey Meclis'teki görüşmelerde dile getirmişler. Meclis'te olan bu görüşmeler daha sonra gazetede de yayınlanmıştır¹⁵.

Harf İnkılabında kitapçılar faal bir surette çalıştılar. İçlerinde İbrahim Hilmi Bey ki memleketimizin irfanında bilhassa neşriyat sahasında fart-ı gayreti (gayrette aşırılık) görülmüş bir adamdır, bu adamın vaziyeti çok feci bir hal almıştır. Sebebini izah etmeyeceğim. Fedakârlığın ve tahammülün derecesi bu kadar olur. Bu adamları takdis etmek lazımdır.¹⁶

Devletin yayın organlarına yardım yapacağıyla ilgili beklentiler iki prosedür üzerine yoğunlaşmaktadır. İlki, yazı değişikliğinin gerçekleşmesinde kullanılmak üzere Maarif Vekâleti emrine tahsis edilen 500.000 liralık ek bütçe. Bu ek bütçenin nasıl harcanacağıyla ilgili Mustafa Necati Bey'in Meclis üyelerine sunduğu açıklamada özel matbaalara yardım konusu açıkça işaret edilmemekte, sadece "Dil Heyeti tarafından neşredilecek alfabe, kıraat, gramer .... tab ve neşir masrafları" şeklinde bir açıklama yer almaktadır¹⁷. İkincisi ise Basımevlerinin uğradıkları zararlar göz önünde bulundurularak, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından teklif edilen Kanun'dur. Bu Kanun'da nakdi bir yardım açık bir şekilde belirtilmeyip, dışardan getirilecek yeni matbaa harflerinden gümrük vergisi alınmaması, posta dağıtım masraflarının da bir yıllığına karşılanması gibi hükümler yer almaktaydı¹⁸.

¹¹ "Ulu Gazi başta olmak üzere Muhterem Başvekil İsmet Paşa, Muhterem Maarif Vekili Doktor Reşit Galip Beyefendilerine, Maarif Erkânına ve Matbuata birer nüsha olarak" D.M.N, "Harf İnkılabı ve İstanbul Kitapçılarının Perişan Hali", *Resimli Şark Dergisi*, 8, Ağustos 1931, s. 16

¹² D.M.N, a.g.m., s. 17.

¹³ Şahmurat Arık, a.g.m., s. 53-54.

¹⁴ Şahmurat Arık, a.g.m., s. 53.

¹⁵ "Kitap mes'elesi Mecliste: Kanun lâyihası hararetili münakaşaları mucip oldu", *Cumhuriyet*, 02.04.1933.

¹⁶ "Mektep kitapları için açılacak hesabı cari hakkında 1/498 numaralı kanun lâyihası ve Maarif ve Bütçe encümenleri mazbataları", T.B.M.M.Z.C., İ: 35, 4.4.1933, c. 14, s. 6; "Dün Mecliste Hararetili Münakaşalar Oldu", *Milliyet*, 02.04.1933.

¹⁷ BCA, 30.10/143.25.23, s. 35.

¹⁸ BCA, 30.10/83.547.18, s. 3.

Aslında matbaalar için düşünölen bu 200.000 liralık yardımın tamamı kullanılmamıştır¹⁹. Kayam'ın da belirttiği gibi bu tahsisatın 87.980,4 lirası harcanmış, 112.019,96 lirası ise harcanamayarak iptal edilmiştir²⁰. İthal edilecek yeni harflerin gümrük vergisinden muaf olması dışında, matbaalara nâkti bir yardım yapıldığına işaret eden yeterli bilgiye şimdilik rastlanılmamıştır.

Yazı değişikliğinin ardından daha önce de belirtildiği gibi basımevleri ciddi zarara uğramışlardır²¹. Tüm bu zararlar, basımevlerinin ekonomik sıkıntıya düşmesine sebep olurken, ölkelerde bu tür devrimlerin ardından yaşanan güçlüklerin doğal olduğunu dile getirenler de bulunmaktaydı. Yunus Nadi'ye göre, herhangi bir inkılap değiştirdiği bir vaziyetin maddi zararlarını ödemeye mecbur değildir. Ayrıca, "İnkılap hesabına, bir hak olarak herhangi bir tazmin ve telafiden bahs olunamaz²²". Bu düşüncesini açıklarken "devrimde mantığın olmadığını" ayrıca vurgulamaktadır. Fakat ona göre, yine de Devrim'in hızlı bir şekilde ilerlemesi için hükümet, bu tazmin ve telafi durumunu yerine getirmelidir.²³

Harf değişikliğinin sebep olduğu olumsuz neticelere, ileriki yıllarda da rastlanılmaktadır. 1931 yılından itibaren Maarif Vekâleti bütün mektep kitaplarında tadilat yapmaya karar vermiş, işe orta mektep kitaplarından başlayıp ilk mektep kitapları için de hazırlığa girişmişti. Bakanlığın bu tadilat teşebbüsü, daha önce basılan birçok okul kitabının okutulacak eserler listesinden çıkarılıp iş göremez hale gelmesine sebep olmuştur. Kitapçılar, ani bir emirle listeden çıkarıldığını iddia ettikleri orta mektep kitapları sebebiyle o dönem 50.000 liradan fazla zarara uğradıklarını iddia etmişlerdir.

Bu tür durumlar sonraki dönemlerde de olmuştur. Mesela 1933 yılında "mektep kitaplarının tab'ı ve tevzi noktalarında daha mükemmel hale getirmek ve fiyatlarını ucuzlatma gayesi" ile tek kitap Kanunu kabul edilmiştir.²⁴ Harf Devrimi'nin ardından bu Kanun'un çıkması, basımevleri için kitapçıların tabiriyle "başlarına inmiş yeni bir darbe" olmuştur.²⁵

Yazı değişikliğinin ardından yeni hurufatın temini ve basım evlerinin yenilenmesi gayretleri daha çok Devlet Matbaası için konuşılmaktaydı. Her ne kadar kamu²⁶ ve özel teşebbüse ait matbaalar da benzer çaba içine girseler de harflerin temini bir yana, harf kataloglarına erişmek dahi zordu²⁷. Tüm bu güçlüklerle yüz yüze kalan İstanbul Kitapçıları zaman zaman Devlete müracaat

---

¹⁹ "1928 Sene-i Mâliyesi Rüsûmât Bütçesine Tahsisât-ı Fevkalâde İ'tâsına Dâir Kânûn", Kanun Sayısı: 1355, *RG (Resmî Gazete)*, S. 1039, t. 13.11.1928.

²⁰ H. Cevdet Kayam, a.g.m., s. 245-256.

²¹ Niyazi Çiçek, Nurhan Kabakulak, "Harf Devrimi'nin İstanbul Kitapçılarına Ekonomik Etkileri", s. 131.

²² "Kitapçıların Hali", *Cumhuriyet*, 26.02.1930.

²³ "Kitapçıların Hali", a.g.m.

²⁴ "Maarif Vekilliğine Bağlı Mekteplerde Okutulacak Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılması Bu Maksat İçin Kurulacak Mektep Kitapları Sandığı Hakkında Kanun", Kanun Sayısı: 2259, *RG*, S. 2426, t. 13.07.1933; "Tek Kitap Kanununa Dair: Mektep Kitapları Tabilerinin Bazı Dilekleri", *Resimli Şark Dergisi*, 28, 1933, s. 11.

²⁵ "Harf İnkılabından Sonra Bizde Kitapçılığın Bugünkü Hali ve İstikbali", *Resimli Şark Dergisi*, 25, Kasım 1933, s. 19.

²⁶ BCA, 230/149.57.3.

²⁷ Niyazi Çiçek, *Harf Devrimi'nin Kamu Yönetimine ve Yazışma Geleneğine Etkileri*, s. 150.

etmişlerdir²⁸. Bunun da temel gerekçesi, Maarif Vekâletinin emriyle bastırdukları kitapların satılmamasından dolayı zarar etmeleridir²⁹.

2. Matbaacıların Hükümetten Yardım Talepleri

Konu araştırılırken basımevlerinin hükümetten yardım taleplerini, çoğunlukla Maarif Vekâleti aracılığıyla gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bundan dolayı konu maarif vekillerinin görev yaptıkları dönemler itibariyle ele alınmıştır. Yardım taleplerine karşı vekillerin tutumu takip edilmeye çalışılmıştır.

2.1. Mustafa Necati

Yeni harflerin kabulünden önce Eylül (1928) ayında kitapçılar kendi aralarında toplanarak eski harflerle basmış oldukları kitapların akıbeti konusunda kaygılarını dile getirmişlerdi³⁰. Çünkü eski yazı ile basılmış kitaplar elde kalmıştı. Bu yetmezmiş gibi yeni alfabenin de tadilata uğramasıyla matbuat ikinci bir darbe daha almıştı³¹. 29 Eylül 1928 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, kitapçıların bu kaygılarına yönelik bir haber yayımlanarak, Maarif Vekâletinin kitapçılara yardım edeceği bilgisi veriliyordu³². Haberin devamı gelmediği için yardımın gerçekleştiğiyle ilgili şimdilik kesin bir kayda rastlanmadı. Haberin verilmiş şeklinden, Hükümetin hemen harekete geçmediği, sadece basımevlerini rahatlatmak adına onlara moral veren bir haber yapıldığı kanaati uyanmaktadır.

Kabul edilen Latin harflerinin tadilata uğramasıyla ilk basılan kitapların da satılmadığı, hatta gönderilen yerlerden iade edildiği bilinmektedir. Bu ikinci vakayla birlikte iyice iflas girdabına düştüklerini iddia eden kitapçılar, dertlerini hükümet yetkililerine anlatma çabasına düşmüşlerdir. O dönem Maarif Vekili olan Mustafa Necati Bey³³ ikinci tadilattan sonra Ankara'ya koşan kitapçıların buhran ve perişanlıklarından üzüntü duymuştu³⁴. Bu doğrultuda Maarif Vekâleti, kitapçıların şikâyetlerini dinleyerek bütün zararlarını karşılamasa da durumlarını kısmen ıslah edebilmek için yüz yirmi bin liralık yardım vaat ederek kitapçılardan bu parayı kendi aralarında zararları neticesinde taksim etmelerini istemiştir³⁵. Kitapçılar, kendilerini bir parça toparlamaya katkı yapacağına inandıkları yardımın Ankara'dan gelmesini beklerken, Necati Bey'in 1 Ocak 1929 tarihindeki ani ölümüyle, beklenen yardım merhumla beraber toprağa gömülmüştür³⁶.

²⁸ Maarif Vekili Mustafa Necati Bey ile görüşmeler olmuştu. Bu tür görüşme taleplerinin sonra da devam ettiği bilinmektedir. “Evelce eski harflerle kitap bastırılmış olan kitapçılar ziyan ettiklerini Maarif Vekâletine bildirmişlerdi. Vekâlet kitapçılara 1 Temmuz'da Ankara'ya bir hey'et göndermeleri gerektiğini bildirmiştir” (*Milliyet*, 20.06.1929).

²⁹ “Kitapçıların Hali”, a.g.m.

³⁰ Yasemin Doğaner, “Yeni Türk Harflerinin Türk Basınındaki Yankıları”, 80. *Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu (10-11 Kasım)*, (Ed. Tülay Alim Baran), Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 393.

³¹ Çiçek ve Kabakulak, “Harf Devrimi'nin İstanbul Kitapçılarına Ekonomik Etkileri”, s. 129-131.

³² Jale Baysal. “Harf Devrimi'nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı”, *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981, s. 61.

³³ Zeki Arıkan, “Mütarekede Mustafa Necati'nin İzmir'deki Çalışmaları”, *Basım ve Basımcılığımızın 250. Yılı Bilimsel Toplantısı: Bildiriler (1-11 Aralık)*, Ankara, 1979, s. 31.

³⁴ *Milliyet*, 20.06.1929.

³⁵ D.M.N., a.g.m., s. 17.

³⁶ *Cumhuriyet* gazetesinin 3 Ocak 1929 tarihli nüshasında geçen “Dün İstanbulun bütün kitapçıları Büyük inkılâpçı Mustafa Necatinin pak ruhuna hürmeten müesseselerini matem âlâmeti olarak kapadılar”

Matbaacılara göre bundan sonra yapmış oldukları tüm müracaat ve teşebbüsler, Harf Devrimi sebebiyle uğradıklarını iddia ettikleri zararlarını telafi etmede verimli olamamıştır³⁷. 1929'un ilk ayları, İstanbul'da matbaacılık okulunun³⁸ açılması gibi olumlu gelişmeler yanında özellikle basımevlerinin düştükleri darboğazdan çıkma çabalarının yoğun yaşandığı dönemdir.

İddialarına göre kapanmakla yüz yüze kalacak kadar ekonomik sıkıntıya düşen matbaalar, Vekil Bey ile görüşmenin dışında, hakkını hukuki yollardan aramak gibi, neden daha etkili bir yol denemedikleri akla gelmektedir. 1925'de kabul edilen ve birçok insanın mağduriyetine sebep olan Takrir-i Sükûn Kanunu³⁹ etkili olmuş mudur tam bilemiyoruz. Kanun'un ardından kurulan İstiklal Mahkemeleri mevcut otoriteye karşı muhalefet eden birçok kişinin ölüm kararını verirken, aynı zamanda muhalefet basınının da susturulmaya çalışıldığı bilinmektedir. Bu sebeple o dönem Hüseyin Cahid, Ahmet Cevdet, Velid Ebuzziya gibi gazeteciler susturulurken, Tevhîd-i Efk'ar, Son Telgraf, Sebilürreşad, İstiklal, Aydınlık, Tanin ve Vatan gibi gazeteler kapatılmıştır⁴⁰. O yıllarda böyle ağır şartların olduğu göz önüne alındığında, matbaacıların seslerini çok güçlü çıkarmaktan kaçındıkları gibi bir düşünce akla gelmektedir. Fakat yeterli sayıda kaynağa ulaşamadığı için bu düşünce, iddiadan öteye gidememektedir.

2.2. Hüseyin Vasıf [Çınar]

Gazetelerde çıkan haberlere bakıldığında, yazı değişikliği ve okul kitaplarının temini konusunda Devlet'in tutumunu değiştirmesi yüzünden yardıma muhtaç kaldıklarını iddia eden kitapçıların, Necati Bey'den sonra da Hükümet yetkilileriyle görüşmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinde verilen bilgiye göre Hükümet'in kitap yayın işlerine yardım edeceğini haber alan İstanbul Kitapçıları, 8 Şubat'ta (1929) bir toplantı yaparak bu yardım işinde kendilerinin unutulmaması için Maarif Vekâletine gitmeye karar vermişlerdir⁴¹. Kitapçılar Cemiyeti, Ankara'ya bir heyet göndermiştir. Böylece kitapçılar, daha önce Necati Bey ile yapmış oldukları görüşmenin bir benzerini yeni Bakan Hüseyin Vasıf [Çınar] Bey⁴² ile de yapmak istemişlerdir. Kitapçılar Cemiyeti Başkanı Sudi Bey ve üyelerden Ahmet Halit Bey'in temsilci olarak Ankara'da katıldıkları toplantıda Vasıf Bey, kitapçıların durumlarını vahim bulmuş ve yardım

---

başlıklı haberdan Maarif Vekili Mustafa Necati'nin ani ölümünün özellikle İstanbul kitapçılarını derinden üzdüğü anlaşılmaktadır.

³⁷ D.M.N., a.g.m., s. 17.

³⁸ Yazı değişikliği matbaacılara ekonomik zorluklar getirirken, mesleki gelişmeler için de bir takım yeniliklerin yapılmasına vesile olmuştur. Bunlardan biri matbaacılık okulunun açılmasıdır. 9 Mart 1929'da okulun açılışında konuşan Devlet Matbaası Müdürü Faik Sabri Bey, yazı değişikliğinin bir takım yeni ihtiyaçlar doğurduğunu, bunlardan birinin de matbaacılık konusunda yeni tekniklerin ve gelişmelerin gösterileceği ve yeni sanatkarların yetiştirileceği bir okul ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir (*Cumhuriyet*, 10.03.1929).

³⁹ "Takrir-i Sükûn Kanunu", Kanun Sayısı: 578, RG, S. 87, t. 04.03.1925.

⁴⁰ Âlim Kahraman, "Matbuat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 28, Vakıf, İstanbul, 2003, s. 123.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 09.02.1929.

⁴² Hüseyin Vasıf Bey, 1924'de de sekiz ay kadar yürüttüğü Maarif Vekilliği görevine 28.02.1929'da tekrar getirilmiştir, ("Önceki Bakanlarımız", Milli Eğitim Bakanlığı, <http://www.meb.gov.tr/meb/20.05.2018>).

edeceğini söylemiştir. Bu haberdan yardımın bir şeklinin de Vekâletin telif hakkını verdiği bazı eserleri kitapçılara bastıracağını, böylece onların toparlanmalarına biraz katkıda bulunabileceğini öğreniyoruz⁴³.

Aynı toplantıda Vasıf Bey, kitapçılara bir şirket halinde birleşmelerini de önermiştir⁴⁴. *Vakit* gazetesinde bu firmanın “kitapçılar şirketi” olabileceği açıklanmıştır. Haberin devamında Maarif Vekilinin bu şirket ortaya çıkınca devlet matbaasından kredi açıp matbaanın satış şubelerinin idaresini bu şirkete devredeceğine, ayrıca nakdi yardımda bulunacağına dair haberlere yer verilmiştir⁴⁵. Ancak, yaklaşık bir buçuk ay görev yapan Vasıf Bey, bu vaatlerini gerçekleştiremeden bakanlıktan ayrılmıştır.

2.3. Cemal Hüsni [Taray]

Mustafa Necati Bey'den sonra muhatap oldukları maarif vekillerinin sık sık değişmesi, basımevlerinin hızlı netice almalarını zorlaştırmaktaydı. Buna rağmen basımevleri zararlarının karşılanması için sürekli bir arayış içindeydiler. Vasıf Bey'in ardından 10 Nisan 1929'da Bakanlık görevine getirilen Cemal Hüsni [Taray] Bey⁴⁶ ile de görüşme talepleri olmuştur. Talebin uygun görülmesiyle⁴⁷, Haziran (1929) ayının sonunda İstanbul tabilerinden Ahmet Halit, İbrahim Hilmi, Kanaat Basımevi sahibi İlyas, Tefeyyüz Kitaphanesi sahibi, Sühulet Kütüphanesi sahibi Semih Lütfi Beylerden oluşan bir heyet Ankara'ya gitmiştir⁴⁸. Temmuz'un ilk haftasında gerçekleşen görüşmede bir kısım kararlar alınmıştır. Bunların ilkinde Vekâletin İş, Ziraat ve Emlâk Bankaları aracılığıyla okul kitabı basan kitapçılara 40 bin liralık bir kredi açılmasına yardımcı olacağını öğreniyoruz⁴⁹. *Cumhuriyet* gazetesindeki haberde, açılacak bu kredinin 75 bin lira olduğu⁵⁰; hatta, Vekâletin bu miktarı 100 bin liraya çıkarılabileceğini vadettiğini yazmaktadır⁵¹. 10 Temmuz 1929 tarihli *Milliyet* gazetesinde Cemal Hüsni Bey'in bu krediyi temin ettiği bilgisi yer almaktadır⁵². Aynı haberde yardımın, kitapçılara basılmak üzere Vekaletçe kitaplar verilmek suretiyle de yapılacağı ifade edilmiştir⁵³. Bu tekliften, bir önceki Bakan Vasıf Bey'in önerisinin korunduğu anlaşılmaktadır. Toplantıda ayrıca, bu seneki okul müfredatlarının değiştirilmeyeceği; değişiklik olması durumunda bunun bir yıl önceden duyurulacağı kararlaştırılmıştır. Harf İnkılabı ve Türk Basını konulu yüksek lisans tezi hazırlayan Nalan Ova bu durumu, İstanbul Kitapçılarının ısrarlı tavırları

⁴³ “İstanbul Kitapçıları Hükümete Bazı Ricalarda Bulundu”, *Hâkimiyeti Milliye*, 01.04.1929; Çiçek ve Kabakulak, “Harf Devrimi”nin İstanbul Kitapçılarına Ekonomik Etkileri”, s. 133.

⁴⁴ “Devlet matbaası kitapçılara rakip: Kitapçıların Ankaraya gönderdikleri heyet avdet etti”, *Cumhuriyet*, 04.04.1929.

⁴⁵ “Kitapçılar”, *Vakit*, 03.04.1929.

⁴⁶ Cemal Hüsni [Taray] Bey 10.04.1929-15.09.1930 tarihleri arasında Maarif Vekili olarak görev yapmıştır (“Önceki Bakanlarımız”, Milli Eğitim Bakanlığı, <http://www.meb.gov.tr/meb/>, 24.02.2018).

⁴⁷ “Maarif vekâleti kitapçıları Ankaraya çağırdı”, *İkdam*, 28.06.1929.

⁴⁸ “Maarif vekâleti kitapçıları Ankaraya çağırdı”, a.g.m.

⁴⁹ “Mektep kitapları ucuzluyor”, *Vakit*, 05.07.1929.

⁵⁰ Kitapçılara yardım yapılacağının duyurulmasıyla tabiler Bâbüli Caddesinde hararetili kitapçılık faaliyeti başlayacağını ileri sürmüşlerdir (Çiçek ve Kabakulak, “Harf Devrimi”nin İstanbul Kitapçılarına Ekonomik Etkileri”, s. 133).

⁵¹ *Cumhuriyet*, 09.07.1929; “Kitapçılara 45'er bin Liralık Kredi Açılacak”, *Milliyet*, 10.07.1929.

⁵² *Milliyet*, 10.07.1929.

⁵³ *Cumhuriyet* 01.07.1929.

üzerine Maarif Vekâletinin dava açılmasını önlemek için yeniden bazı önlemler alma teşebbüsü olarak görmektedir⁵⁴. Yukarıda bahsi geçen konularla ilgili gazetelerde kitapçıların birkaç şahsi demecine rastlanılmakla birlikte onların durumlarını anlatan makaleler de bulunmaktadır. *Resimli Şark* dergisinde bir yazar, İstanbul matbaacılarının durumlarını anlattığı yazısında, kredinin ne şartlarda verildiğini açıklamaktadır. Bu yazıda yalnız milli bankalardan, birinci derecede teminat ve kefalet mukabili, kitapçılara faizini vermek şartıyla kredi açtırabileceği bildirilmiştir. Ayrıca, bunun bir yardım değil, başından savmak olduğu, kitapçılar birinci derecede kefil ve teminat gösterecek durumda olabilseler, zaten çoğu bankanın kendilerine para vereceği ve Maarif Vekâletine muhtaçlığın söz konusu olmayacağı⁵⁵ ifade edilen düşünceler arasındadır. Yunus Nadi, *Cumhuriyet* gazetesinde, kitapçıların ağır şartları sebebiyle krediden istifade edemedikleri; böylece kendi hallerine ve talihlerine bırakıldıklarını söylemektedir⁵⁶.

Maarif Vekâletinin yalnız okul kitabı basan kitapçıları davet etmesi, Kitapçılar Cemiyetini üzmüştü. Onlara göre yardım yapılacaksa sadece okul kitabı basanlara değil -basımevi ve kitapevi şeklinde- herkese eşit şekilde yapılmalıydı⁵⁷. Başka bir gazete haberinden, roman ve diğer kitapları basan matbaacıların da aynı Bakanlığa müracaata karar verdiklerini öğreniyoruz. Bu kitapçılar ellerinde kalan kitapların artık para etmediğini ısrarla belirterek, yeni eserlerin basılmasına imkân bulunabilmesi için kendilerine de kredi açılmasını talep etmişlerdir⁵⁸. Maarif Vekâleti, yardımın sadece mektep kitapçılarına yapılacağını bildirerek, onların teklifini geri çevirmiştir⁵⁹.

Tüm bu olumsuzluklar kitap yayıncılığını kısıtladığı gibi, özellikle okul kitaplarının basım ve dağıtımını da geciktiriyordu. “Harf Devrimi’nden köy enstitülerine Türkiye’de ilköğretim” konulu doktora tezi kaleme alan Erhan Kanbolat, *İkdam* gazetesinden Celal Nuri’nin yazılarına işaret ederek, okulların açılma zamanı yaklaştıkça kitap sorununun kendini göstermeye başladığını vurgulamaktadır⁶⁰. Yeni harflerin kabulünden sonra yeteri kadar kitap basılamadığı, yarım milyon öğrenci için en az iki milyon beş yüz bin kitabın basılması gerektiği; dolayısıyla Devletin tek başına bu işin altından kalkamayacağı, özel matbaacıların desteklenip cesaretlendirilerek bunun başarılacağı vurgulanmaktadır⁶¹. Çünkü 1928-1929 eğitim-öğretim dönemi için okutulacak kitapların listesinde belirlenen kitapların basıldığı, fiyat cetvellerinin tespit edildiği, fakat daha sonra listede olmasına rağmen bazı kitapların yasaklandığı, bundan dolayı da basımevlerinin zarar ettiği belirtilmekteydi⁶².

---

⁵⁴ Nalan Ova, *Harf İnkılabı ve Türk Basını (1928-1929): Vakıf, İkdam, Hâkimiyet-i Milliye Örnekleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 120.

⁵⁵ “Harf İnkılabı ve İstanbul Kitapçılarının Perişan Hali”, s. 17.

⁵⁶ “Kitapçıların Hali”, a.g.m.

⁵⁷ *Cumhuriyet*, 02.07.1929.

⁵⁸ “Neşriyat Buhranı: Kitapçılar gitti, diğerleri de yardım istiyor”, *Vakit*, 01.07.1929.

⁵⁹ Nalan Ova, a.g.e., s. 120.

⁶⁰ Erhan Kanbolat, *Harf Devri’nden Köy Enstitülerine Türkiye’de İlköğretim (1928-1940)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 178.

⁶¹ “Kitap istihali”, *İkdam*, 05.08.1929.

⁶² Erhan Kanbolat, a.g.e.

Kitapçıların, bir taraftan yazı değişikliğinin uğrattığı zararın tanzimi hakkında hükümet yetkilileriyle hararetle görüşmeleri devam ederken, diğer taraftan 1929-30 eğitim-öğretim döneminde okutulacak ders kitaplarının satış fiyatı tespiti usulü de yeni bir tartışma başlatmıştı. Daha önce Hükümet'in basmalarına müsaade ettiği kitapların fiyatlandırılma şekli, matbaacılar tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Şöyle ki Devlet Matbaası Müdürü Ali Canip Bey'in başkanlığında toplanan komisyon kitapların maliyet fiyatlarını tespit etmiş; bu fiyat ile üzerine kar payı konularak ikinci bir fiyat belirlenmiş ve iki fiyatın da kitabın üzerine yazılarak satışının yapılması kararı alınmıştı. Bu usule kitapçılar itiraz etmişlerdir⁶³. Durumu Canip Beyle çözemeyeceklerini anlayan kitapçılar 6 Eylül'de (1929) Ankara'ya bir heyet göndermişlerdir. Muallim Ahmet Halit, İbrahim Hilmi, İlyas ve Sudi Beylerden oluşan bu heyet, Maarif Vekili Cemal Bey ile görüşmüşlerdir⁶⁴. Görüşmede, Bakanlık maliyet fiyatını kitaba koyma düşüncesinden vazgeçmiş⁶⁵, bayi kazancı da düşünülerek, her kitabın maliyet fiyatı üzerine bir o kadar daha fiyat konup satışının yapılmasına karar verilmiştir⁶⁶. Kitapçıların lehine gibi gözükken böyle bir karar çıkmış olmasına rağmen, tartışmalar bir süre daha devam etmiştir⁶⁷.

Tüm bu münakaşalar olurken bazı kitapçıların Vekâletin bilgisi dışında kendilerinin fiyat koyup, satış yaptıkları belirlenmiştir. Hükümet, bu işe yeltenen kitapçıların derhal belirlenerek, onların yayınlarının okutulacak kitaplar listesinden çıkarılmasına karar verileceğini açıklamıştır⁶⁸.

Eylül ayında cereyan eden bu tartışmaların ardından 3 Ekim'de (1929) toplanan fiyat takdir komisyonunun çalışmalarına başladığını öğreniyoruz. Komisyon üyeleri Ali Canip Bey, Maarif Müfettişi Hasan Ali, Hasan, Matbaacı Ahmet İhsan, Hamit, Devlet Matbaası Fen Memuru Hamdi, Muallim Hasan Fehmi, Tahir, Hakkı Arif ve Sabit Beylerden oluşmaktadır⁶⁹. Yaklaşık beş altı gün süren toplantılar sonunda komisyon fiyat tespitini yapmıştı⁷⁰. Fakat komisyon üyeleri arasındaki itilaflar bitmemişti. Kitapçılar fiyatlandırmanın baskı adedi üzerinden yapılması gerektiğini⁷¹ ısrarla vurgulamalarına rağmen komisyon üyelerinden Devlet Matbaası yetkilileri kendi belirledikleri usul üzerinden fiyatlandırmışlardı. Böyle bir fiyatlandırmanın kendilerini ciddi zarara uğrattığını ileri süren matbaacılar haklarını arama çabasına girişmişlerdir. Gazete haberlerinden hukukçularla görüşüldüğü, komisyonun belirlediği fiyatlarda matbaacılar lehine değişiklik yapılmaz da belirlenen fiyatlar üzerinden satış yapmak zorunda kalırlarsa, uğradıkları zarar ve

---

⁶³ *Milliyet*, 06.09.1929.

⁶⁴ *Hakimiyeti Milliye*, 07.09.1929.

⁶⁵ *Vakit*, 15.09.1929.

⁶⁶ *Milliyet*, 13.09.1929.

⁶⁷ Tabiler, Devlet Matbaası fiyat tespit komisyonunun kendi baskı sayısı ve usulleri göz önünde bulundurularak hesap yaptığı, bu yüzden fiyatlandırmanın kendi masraflarını doğru yansıtmadığına işaret etmişleridir. Mesela her baskı için yaklaşık on beş bin üzerinden hesabın yapıldığı oysa kitapçıların bir kitaptan en fazla ortalama dört bin yaptıkları, ayrıca Türkiye'deki okullara birer numune gönderdikleri, bunun da yaklaşık bin beş yüz kitaba tekbül ettiğini ve bu masrafların hesaba katılmadığını savunmuşlardır (*Vakit*, 30.09.1929).

⁶⁸ *Cumhuriyet*, 29.09.1929.

⁶⁹ *Milliyet*, 03.09.1929.

⁷⁰ *Milliyet*, 11.09.1929.

⁷¹ *Vakit*, 01.10.1929.

ziyanın ödenmesi için komisyon aleyhine dava açmaya hazırlandıklarını öğreniyoruz⁷². Bu arada komisyonun belirlediği fiyatlar liste halinde basılmış ve okullar ile kitapçılara dağıtılmıştı⁷³. Muhtemelen komisyonun üzerinde anlaşamadığı kitaplar için listelerin bir kısmı belirlenememişti. Bu durumla ilgili olarak *Cumhuriyet* gazetesinde kitapların bir kısmının henüz yetiştirilemediği şeklinde haber yapıldığını görüyoruz⁷⁴.

Yapılan görüşmelerden 3 ay sonra, kitapçılar Maarif Vekâleti aleyhine dava açmaya karar vermişlerdir⁷⁵. Ayrıca, Büyük Millet Meclisi'ne müracaat etmeyi düşünmüşlerdir⁷⁶. Davanın açıldığına dair şimdilik bir vesikaya rastlanmadı.

Tüm bu münakaşalar olurken, her ne kadar okul kitapları ağırlıklı bir oran olsa da ülkede yeni yazı ile basılmış eser sayısının ciddi bir orana ulaştığı görülmektedir. Kasım 1929'da açıklanan bir istatistiğe göre Latin harflerinin kabulünden itibaren İstanbul matbaaları ile Devlet Matbaasında bir senede basılan kitap ve dergi adedinin 458 olduğu bildirilmektedir⁷⁷. Bunların içerisinde Devlet Matbaasınca basılanların sayısı 323'dür⁷⁸. 135 tanesi ise özel matbaalarca basılmıştır. Toplam içerisinde, kanunlar, ders kitapları, hikâye ve romanların, matematik, tarih ve coğrafya ile tabii ilimlerin ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır⁷⁹.

Hükümet yetkilileriyle özel matbaalar arasında ortaya çıkan kitap fiyatlarının tespiti hususundaki anlaşmazlıklara, gazetecilerin de müdahil oldukları görülmektedir. Onlara göre “kitap yayını için yapılacak harcamalar, kısa vadede tarafları zarara uğratsa da ülke eğitim ve kültürüne yapılan yatırım olduğundan, toplumun uzun vadeli çıkarı söz konusudur; bu yüzden taraflar gerektiğinde fedâkarlıktan kaçınmamalıdır”. Bu açıklamalar yapılırken zor duruma düşen basımevlerine dikkat çekmeyi de ihmal etmemişlerdir. Somut adımlar atılarak, daha fazla yardım yapılmasının artık zamanının geldiği dile getirilmektedir⁸⁰.

Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey'in İstanbul'a geldiğini haber alan kitapçılar

---

⁷² “... fiyatlar üzerinden satmak zorunda kalacaklar, fakat uğradıkları zarar ve ziyanın ödenmesi için de komisyon aleyhine hukuk mahkemesinde dava açacaklardır.” (“Tabiler hukukçularla temas ediyorlar”, *Vakit*, 02.10.1929); “Kitapçılar Devlet matbaasındaki heyetin tayin ettiği kitap fiyatlarını kâfi bulmamışlar ve tekrar telgrafla Maarif Vekâletine müracaat etmişlerdir. Kitapçılar kitaplarını ileride Vekâlet aleyhine zarar ve ziyan davası ikame etmek şartı ile şimdilik komisyonun tayin ettiği fiyat üzerinden satmağa karar vermişlerdir, (“Maarifte ve mekteplerde mektep kitaplarının fiyatları”, *Cumhuriyet*, 02.10.1929).

⁷³ *Milliyet*, 17.10.1929.

⁷⁴ *Cumhuriyet*, 23.10.1929.

⁷⁵ Nalan Ova, *a.g.e.*, s. 119.

⁷⁶ “Kitapçılar Maarif Vekâletini Dava Edecekler”, *Vakit*, 23.06.1929.

⁷⁷ *Milliyet*, 26.11.1929; *Hakimiyeti Milliye*, 26.11.1929; *İkdam*, 26.11.1929.

⁷⁸ *Milliyet*, 13.11.1929; *Hakimiyeti Milliye*, 19.11.1929.

⁷⁹ Gazetede verilen haberde basılan kitapların tür ve sayıları şöyle açıklanmıştır: Kanunlar: 31, Şiir ve Edebi eserler: 14, Fikir kitapları: 3, Sözlükler: 3, Çocuklara tarih serisi: 3, Sihhi bilgiler serisi: 2, Tarihe ve siyasete ait eserler: 4, Hikaye ve romanlar: 52, Muhtelif kitaplar: 46, Mecmualara: 31, Mektep kitaplarından alfabeler: 43, Yazı ve rakam defterleri: 12, Coğrafya defterleri: 6, Kiraat kitapları: 19, Edebiyat kitapları (Lise ve muallim mektepleri için): 8, Gramer kitapları: 10, Eşya ve tabiat dersleri: 10, Ev idaresi dersleri: 3, Yurt bilgisi: 5, Din defteri: 4, Riyaziyat (Matematik) kitapları: 5, Tarih kitapları: 18, Coğrafya dersleri: 28, Haritalar: 15, Hıfzıssıhha (sağlık, hijyen bilgisi) kitapları: 3, Tabii ilimler: 33, Ruhaniyat, içtimaiyat (psikoloji, sosyoloji) ve mantık kitapları: 10, Musiki kitapları: 9, Mektep talebelerine tavsiye olunana kitaplar: 9 (“Yeni harflerle basılan kitaplar”, *Cumhuriyet*, 08.12.1929).

⁸⁰ *Cumhuriyet*, 21.12.1929.

kendisini ziyaret etmiş, uğradıkları zararlara karşılık tazminat talepleri olduğunu izah etmişlerdir. Altı matbaacı, Harf Devrimi ile bastıkları mektep kitaplarının ellerinde kalmasıyla 500 bin lira kadar zarar gördüklerini⁸¹ en zor şartlar altında mekteplere kitap yetiştirmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadıklarını ileri sürerek⁸² muhtelif yerlere yaptıklarını iddia ettikleri borçlarını ödeyebilmek için 100.000 lira tazminat verilmesini istemişlerdir.⁸³ Görüşme gazetelere haber olmuştur⁸⁴. Bu konuda duyarlı olduğu düşünülen Cemal Hüsnü Bey, böyle bir talep karşısında tabilerin tazminat taleplerini Millet Meclisi'ne bildireceğini ifade etmiştir⁸⁵. Şimdilik resmi bir vesikaya dayandırılmazsa da gazetelerde geçen habere göre Ankara'da Maarif Vekâletine müracaat neticesi, zararlarına karşılık tazminat olarak 120 bin liralık yardım sözü aldıkları, fakat paranın taksiminde aralarında ihtilaf çıktığı belirtilmiştir⁸⁶. Talepte bulunan altı tabiden birisi, eski fikirlerini değiştirerek kitapçılara tazminat verilmesinin doğru olmadığını Vekâlete bildirmiştir⁸⁷. 1 Ocak 1930 tarihli *Vakit* gazetesinde, geriye kalan beş tabinin düşünceleri şu şekilde aktarılmaktadır: “Bunun kazanç manevrasından ibaret olduğunu, çünkü evvelce hiç bu fikirde bulunmayan bu zatın son günlerde mühim miktarda para ele geçirdiğini, bu suretle istediği gibi kitap bastırabileceğini iddia etmekte ve kendilerinin sermayesiz halde olduklarından bu kitapçıyla rekabet edemeyeceklerini, neticede zorluklar göreceklarını söylemektedirler⁸⁸.” Bu iddia [Maarif Vekâleti] Müsteşarı Mehmet Bey'e anlatılmış ve tetkik edileceği ifade edilmiştir⁸⁹.

Hükümetten yardım istekleriyle ilgili olarak tabilerin bu tarz farklı görüşlere sahip olmaları, neden ciddi bir netice alamadıkları konusunda ipucu vermektedir. Çünkü konuyla ilgili yazı ve makalelerde, bazı kitapçıların kendi hesabına çalışması, gizlice şahsi teşebbüslerde bulunması gibi sebeplerden dolayı muvaffak olmadıkları ifade edilmektedir⁹⁰.

Bu dönem, bir taraftan özellikle okul kitaplarının basımı ve dağıtımında rekabeti bozacak fırsatçılara imkân vermemek ve tespit edilen liste fiyatının dışında kitap ücreti talep eden kitapçıları kontrol altına alabilmek için Hükümet'in sık sık tamim yayınladığı görülmektedir. Mesela Eylül (1930) ayı içerisinde ülkedeki tüm öğretmen birliklerine gönderdiği tamimde şu bildirimlerde bulunulmuştur: İlkokullarda Vekâletin yayınladığı cetvelde yazılan kitaplar okutulacak ve bu liste dışındaki kitaplar için talebe mecbur tutulmayacaktır. Kitap satışları, cetvelde belirtilen rakamlar üzerinden yapılacaktır. Tüm öğretmenler okutacakları kitapları kendi bilgi ve tecrübeleri ışığında cetvelde var olan kitaplardan istedikleri şekilde

⁸¹ “Kitapçıların Zararı: Maarif vekâletine tekrar müracaat etmeyi kararlaştırdılar”, *Vakit*, 27.12.1929.

⁸² “Tek Kitap Kanununa Dair: Mektep kitapları tabilerinin bazı dilekleri”, s. 16.

⁸³ “Kitapçıların Zararı ...”, a.g.m.

⁸⁴ “Kitapçıların Zararı ...”, a.g.m.

⁸⁵ “Kitapçıların Zararı ...”, a.g.m.

⁸⁶ “Kitapçıların ihtilâfi: 120.000 liranın taksiminde ihtilaf var mı?”, *Hakimiyeti Milliye*, 02.01.1930.

⁸⁷ “Kitapçıların ihtilâfi ...”, a.g.m.

⁸⁸ “Kitapçıların Dertleri: Hükümetten tazminat isterken aralarında ihtilaf mı çıktı?”, *Vakit*, 01.01.1930.

⁸⁹ Tabilerden bazıları: “Tazminatı hele bir kere alalım da ötesi kolay. Taksiminde çabuk uyuşuruz” diyerek taleplerinde ısrar etmişlerdir (“Kitapçıların Dertleri”, *Vakit*, 01.01.1930).

⁹⁰ “Harf İnkılabından Sonra Bizde Kitapçılığın Bugünkü Hali ve İstikbali”, s. 17.

tespitte serbesttirler⁹¹. Tamimde geçen bu emirler öğrencileri ve diğer kitap okurlarını korumak adına gayet yerinde kararlar gibi gözükse de uygulamada okul idarecileriyle komisyonda anlaşmak veya kim fazla iskonto yaparsa, kitapların niteliğine bakmaksızın ondan satın almak gibi bir takım kaygıları da akla getiriyordu⁹². Bu gibi olumsuzluklardan dolayı bazı aydınlar, üstte belirtilen hususlar sebebiyle okul kitaplarının seçildiğini, bu yüzden kitaplara Devlet tarafından fiyat konulmasının yanlış olduğunu ifade etmişlerdir⁹³. Hükümet'in belirlediği kitap fiyatı cetvelleri yüzünden bu rakamların dışında basımevlerinin kendi maliyetlerine göre fiyat belirleyememelerinin, devlet yayınlarıyla rekabet etmelerini zorlaştırdığını iddia ediyorlardı. Tüm bu sıkıntılı durumlar matbaacıları hiç memnun etmemekteydi. Bu sebeple bir gazete haberinden İstanbul matbaacılarının hükümet matbaalarının kendilerine verdiği zararı anlatmak için Ankara'ya gittikleri ve bu sefer Başbakan İsmet Paşa ile görüşeceklerini öğreniyoruz⁹⁴.

2.4. Esat [Sagay]

Gerek Latin harflerinin kabulü, gerekse yeni kurulan bir ülkede resmi politikalar ışığında özellikle okul kitaplarının sık sık değişmesi, yeni yayınlar yapmayı gerektiriyordu. Bir de halkı okumaya alıştırmak adına yeni eserlerin yayınlanması gereksinimi kitaba olan talebi artırmaktaydı. Bazılarına göre tüm bu koşullar, daha fazla kitap basmak gibi bir ihtiyaç ortaya çıkardığından sektörü hareketlendirmişti. Dolayısıyla olumsuzluk gibi gözükse de bu durum, bazı aydınlara göre yazarları ve matbaacıları korumaktaydı⁹⁵. Böyle düşünenler olsa da bu dönemde hükümetin özellikle okul kitapları hakkındaki politikası, matbaacılar için avantaj olduğu kadar aynı zamanda dezavantaj oluşturmuyordu. Çünkü müfredatın değişip kitapların yeniden düzenlenmesi ve yayınlanması demek, önceki baskıların satılmayıp elde kalması anlamına geliyordu. *Milliyet* gazetesinde çıkan bir haberden, kitapçıların bu durumu Cemal Hüsnü Bey'den sonra 27 Ağustos 1930 tarihinde atanan yeni Maarif Vekili Esat [Sagay] Bey'e⁹⁶ de şikâyet ettikleri anlaşılmaktadır⁹⁷.

Babialı kitapçıları ile Hükümet arasında bu münakaşalar olurken, hem eskisi kadar yayın yapılmadığı ve halkın okumadığı; aynı zamanda, yeni basılanların da içerik bakımından kalitesizliği sorgulanmaya başlamıştır. Zekeriya [Sertel] *Resimli Ay* dergisinin Ağustos (1929) sayısında yayınladığı makalesinde yeni harflerin kabulünden sonra yayın satışlarının düşmesinden dolayı önceleri ciddi rakamlarda basan dergilerin artık çıkmadığı, çıkanların da çok sınırlı adette satabildikleri, bunu da kâr saydıklarını ifade etmektedir⁹⁸. Agah Sırrı [Levent] *Vakit*'te kaleme aldığı

⁹¹ "Yeni Ders Senesi Münasebetile: Kitaplar Üzerine Tadiller", *Hakimiyeti Milliye*, 26.09.1930.

⁹² "Doğru değil mi? Mektep kitaplarında iskonto müzayedesi yapılmamalıdır", *Cumhuriyet*, 02.10.1930.

⁹³ "Doğru değil mi? Mektep kitapları böyle intihap edilmez!", *Cumhuriyet*, 10.10.1930.

⁹⁴ "Matbaacıların şikâyeti", *Cumhuriyet*, 04.11.1930.

⁹⁵ "Yeni kitaplar ve risaleler neşredilecek", *Cumhuriyet*, 20.03.1930.

⁹⁶ Esat Bey, 27.09.1930-18.09.1932 tarihleri arasında Maarif Vekili olarak görev yapmıştır, ("Önceki Bakanlarımız", Milli Eğitim Bakanlığı, <http://www.meb.gov.tr/meb/>, 28.05.2018).

⁹⁷ "Kitapçılar orta mektep programlarının tadil edilmesi üzerine yeniden birçok kitap bastıracaklarını, halbuki bu seneden ellerinde mühim miktarda kitap bulunduğunu, Binaenaleyh ziyan edeceklerini söylemişlerdir", (*Milliyet* 12.08.1931); *Hakimiyeti Milliye*, 12.08.1931.

⁹⁸ Zekeriya [Sertel], "Halk Niçin Okumuyor", *Resimli Ay*, Ağustos 1929, s. 14.

yazısında kitapçıların en çok satabilecekleri kitapları basmayı tercih ettikleri, edebi kitapların ihmal edildiğini dile getirmiştir⁹⁹. Sırrı, bir hafta sonraki yazısında doğu ve batı klasiklerinin mutlaka basılması gerektiğini, yeni neslin yabancı dil bilmek kadar divan edebiyatı gibi bize ait klasik metinleri de okuyabilmesinin gerekli olduğunu izah etmiştir. Benzer bir yazıyı, aynı gazetenin 28 Nisan 1930 tarihli nüshasında Peyami Safa'nın da kaleme aldığı görülmektedir. Agah Sırrı gibi o da gençlere Osmanlı Türk ve İslam klasiklerini okutacak yayınlar yapılması gerektiğini vurgulamaktadır¹⁰⁰.

Sonuç

Batılı olmak adına geleneksel kimlik ve mirastan kopuş anlamına gelen Latin harflerinin kabulünün ardından özellikle matbuat, değişikliğe hemen uyum sağlayamamıştır. Gazete, dergi ve kitap basım işi yapan müesseseler kendini yenilemek adına yeni harfler, kasalar ve klişeler temin etmekte zorlanmıştır. Harf Devrimi'nin ardından basımevleri için eski harfli basılmış kitapların satılmayıp elde kalması, yeni harf düzeni ve gerekli teçhizatı tedarikte çekilen zorluk ve okur sayısının azalması gibi farklı sonuçlar çıkmıştır. O dönem birçok aydının açıkladığı gibi yazı değişikliği, ülkede bir matbuat buhranına yol açmıştır.

İçine düştükleri bu buhrandan çıkma gayretleri matbaacıları bir takım arayışlara sevk etmiştir. Bunlardan biri de Devlet'e müracaat gayretleridir. Zor duruma düşen İstanbul kitapçılarının yetkililerden yardım taleplerinin olup olmadığının sorgulandığı bu makalede birkaç sonuca ulaşılmıştır.

Aynî veya naktî yardım talepleri, bakanlardan Talim ve Terbiye Reisliğine kadar farklı makam ve unvanlarda kişi ve kurumlara yapılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla o yıllarda bakanların oldukça hızlı değişmesine rağmen, basımevleri her bakana hallerini arz etmeye çalışmışlardır. Bunlardan ilki, yazı değişikliğine büyük emeği geçen Mustafa Necati ile yapılan görüşmedir. Ekim ve Kasım (1928) aylarında gerçekleşen görüşmede Necati Bey matbaacıların durumlarına çok üzölmüş ve 120 bin liralık yardım sözü vermiştir. Fakat Bakan Bey'in erken ölümüyle, söz verilen yardım da rafa kalkmıştır.

İstanbul kitapçıları Necati Beyin ardından Bakanlık görevine gelen Hüseyin Vasıf Bey'in de kapısını çalmışlardır. Kitapçılar Cemiyeti Başkanı Sudi Bey ile Ahmet Halit Bey Ankara'ya gitmiş ve Bakan Bey ile görüşmüşlerdir. Nisan (1929) ayında gerçekleşen görüşmede Bakan kitapçıların halinden müteessir olmuş ve yardım sözü vermiştir. Bu yardımın bir kısmının, Maarif Vekaletinin belirleyip telif hakkını ödediği kitapların basım hakkının kitapçılara verilmesi şeklinde olduğu görölmüştür. Bu görüşmede Vasıf Bey, kitapçılara zor durumdan kurtulmak için bir şirket kurmaları tavsiyesinde bulunmuştur.

İstanbul kitapçıları, darboğazdan çıkmak için çalmadık kapı bırakmamışlardır. Vasıf Bey'in ardından göreve gelen Cemal Hüsnü Bey ile de görüşmüşlerdir. Haziran'ın (1929) başında gerçekleşen görüşmede bankalardan kredi kullandırma sözü alınmıştır. İş, Ziraat ve Emlak Bankalarından özellikle okul

⁹⁹ Agah Sırrı [Levent] makalesinde Katip Çelebi, Evliya Çelebi, Naima, Peçevî gibi klasiklerin, Tanzimat devrinin Namık Kemal, Hamit, Ekrem gibi başlıca simaların eserlerinin, Tevfik Fikret, Halit Ziya gibi şahsiyetlerin fikir kitapları ve romanlarının basılması gerektiğini dile getirmiştir (*Vakit*, 20.04.1930).

¹⁰⁰ "Ne Okuyacağız? Yarınki nesillere acırım!", *Vakit*, 28.04.1920.

kitabı basanlara kırkar bin liralık kredi kullandırılması söz konusu olmuştur. Bu yardımın Vekâletten kitapçılara basılmak üzere kitap verilmesi şeklinde de yapılacağını öğreniyoruz. Önceki Bakan Vasıf Bey gibi Cemal Hüsnü Bey de aynı sözü vermiştir. Bu dönem önemli bir sorun da önceden müfredatta olduğu için basılan bazı kitapların okuma listesinden çıkarılmasıydı. Bu durum önceden basılmış kitapların elde kalması manasına geliyordu. Bundan dolayı edilen zararın karşılanmaması durumunda, matbaacıların Hükümeti dava etme gayretleri olmuştur. Hüsnü Bey'in bakanlığı zamanında ciddi bir tartışma konusu da kitapları fiyatlandırma meselesiydi. Okul kitaplarının satış fiyatlarını Devlet Matbaası yetkilileri belirliyordu. Matbaacıların öne sürdükleri maliyetler yerine Devlet Matbaası kendi maliyetleri üzerinden fiyat tespiti yapmaya kalkışınca ciddi zarara uğradıklarını iddia etmişlerdir.

Kitapçılar, önceki bakanlarla olduğu gibi Hüsnü Bey'den sonra Maarif Vekili görevine gelen Esat Bey ile de görüşmüşlerdir. Bu dönem de müfredatın değişmesiyle önceden basılmış kitapların elde kalması söz konusu olmuştur. Ağustos (1930) ayında durumu Bakan Beye şikâyet etmişlerdir.

Netice olarak İstanbul Matbaacıları buhrandan çıkmak için 1928, 1929 ve 1930'lu yıllar boyunca her fırsatta Devlet'ten yardım talebinde bulunmuşlardır. Fakat, müracaat ettikleri yetkili makam olarak Maarif vekillerinin bir kısmının erken vefatı, ardından gelenlerin görev sürelerinin çok kısa olması ve sözlerini tutacak kadar zamanlarının olmaması sebebiyle ciddi bir netice alamamışlardır. Bununla birlikte matbaacıların aralarında birlik sağlanamaması ve bazılarının kendi şahsi menfaatlerini gözetmesi de matbaacıların amaçlarına ulaşmalarını engelleyen faktörler olmuştur.

KAYNAKÇA

- ARIK, Şahmurat, “1938-1951 Tarihleri Arasında Bazı Yayınevi ve Yazarların CHP'den Yardım Talepleri”, *İlmi Araştırmalar*, 17/1, 2004, s. 49-69.
- ARIKAN, Zeki, “Mütarekede Mustafa Necati'nin İzmir'deki Çalışmaları”, *Basım ve Basımcılığımızın 250. Yılı Bilimsel Toplantısı: Bildiriler (1-11 Aralık)*, Ankara, 1979, s. 27-35.
- BAYSAL, Jale, “Harf Devrimi'nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı”, *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981, s. 61-72.
- “1928 Sene-i Mâliyesi Rûsûmât Bütçesine Tahsîsât-ı Fevkalâde İ'tâsına Dâir Kânûn”, Sayı: 1355, RG, S. 1039, t. 13.11.1928.
- [ÇINAR], Hüseyin Vasıf, “Önceki Bakanlarımız”, Milli Eğitim Bakanlığı, <http://www.meb.gov.tr/meb/> (20.05.2018).
- ÇİÇEK, Niyazi, Nurhan KABAKULAK, “Harf Devrimi'nin İstanbul Kitapçılarında Ekonomik Etkileri”, *Türkiyat Mecmuası*, 27/1, 2017, s. 121-137.
- ÇİÇEK, Niyazi, *Harf Devrimi'nin Kamu Yönetimine ve Yazışma Geleneğine Etkileri*, ATAM, Ankara, 2017.
- D.M.N, “Harf İnkılabı ve İstanbul Kitapçılarının Perişan Hali”, *Resimli Şark Dergisi*, 8, Ağustos 1931, s. 13-17.

- DOĞANER, Yasemin, “Yeni Türk Harflerinin Türk Basınındaki Yankıları”, 80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu (10-11 Kasım), Ed. Tülay ALİM BARAN, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 387-395.
- “Harf İnkılabından Sonra Bizde Kitapçılığın Bugünkü Hali ve İstikbali”, *Resimli Şark Dergisi*, 25, Kasım 1933, s. 17-23.
- KAHRAMAN, Âlim, “Matbuat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 121-125.
- KANBOLAT, Erhan, *Harf Devrimi'nden Köy Enstitülerine Türkiye'de İlköğretim (1928-1940)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- KAYAM, H. Cevdet, “Harf Devriminde Devlet Harcamaları”, 80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu (10-11 Kasım), Ed. Tülay ALİM BARAN, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 245- 256.
- “Maarif Vekilliğine Bağlı Mekteplerde Okutulacak Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılmasına Bu Maksat İçin Kurulacak Mektep Kitapları Sandığı Hakkında Kanun”, Kanun Sayısı: 2259, *RG*, S. 2426, t. 13.07.1933.
- “Mektep kitapları için açılacak hesabı cari hakkında 1/498 numaralı kanun lâiyhası ve Maarif ve Bütçe encümenleri mazbataları”, T.B.M.M.Z.C., İ: 35, 4.4.1933, c. 14, s. 6.
- OVA, Nalan, *Harf İnkılabı ve Türk Basını (1928-1929):Vakit, İkdam, Hâkimiyet-i Milliye Örnekleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.
- [SAGAY], Esat, “Önceki Bakanlarımız”, Milli Eğitim Bakanlığı, <http://www.meb.gov.tr/meb/>, 28.05.2018).
- [SERTEL], Zekeriya, “Halk Niçin Okumuyor”, *Resimli Ay*, Ağustos 1929, s. 14-17.
- [TARAY], Cemal Hüsnü, “Önceki Bakanlarımız”, Milli Eğitim Bakanlığı, <http://www.meb.gov.tr/meb/>, 24.02.2018.
- “Tahrir-i Sükûn Kanunu”, Kanun Sayısı: 578, *RG*, S. 87, t. 04.03.1925.
- TÜFEKÇİ, Hayati. “Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını (Hâkimiyet-i Milliye 1.12.1928-31.12.1929)”, *Sosyoloji Dergisi*, 3/3, 1992, s. 46-96.

Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
- BCA, 230/149.57.3.
- BCA, 30.10/143.25.23, s. 35.
- BCA, 30.10/83.547.16, s.3.
- BCA, 30.10/83.547.18, s.3.

Günlük Gazeteler

- Ali Naci, “Neşriyat buhranı var mı?” *Vakit*, 07.04.1929.
- “Devlet matbaası kitapçılara rakip: Kitapçıların Ankaraya gönderdikleri heyet avdet etti” *Cumhuriyet*, 04.04.1929.
- “Doğru değil mi? Mektep kitapları böyle intihap edilmez!”, *Cumhuriyet*, 10.10.1930.

- “Doğru değil mi? Mektep kitaplarında iskonto müzayedesini yapılmamalıdır”, *Cumhuriyet*, 02.10.1930.
- “Dün Mecliste Hararetli Münakaşalar Oldu”, *Milliyet*, 02.04.1933.
- “İstanbul Kitapçıları Hükümete Bazı Ricalarda Bulundu”, *Hâkimiyeti Milliye*, 01.04.1929.
- “Kitap istihsalı”, *İkdam*, 05.08.1929.
- “Kitap mes’alesi Mecliste: Kanun lâyihası hararetli münakaşaları mucip oldu”, *Cumhuriyet*, 02.04.1933.
- “Kitapçılar Maarif Vekâletini Dava Edecekler”, *Vakit*, 23.06.1929.
- “Kitapçılar”, *Vakit*, 03.04.1929.
- “Kitapçılara 45’er bin Liralık Kredi Açılacak”, *Milliyet*, 10.07.1929.
- “Kitapçıların Dertleri: Hükümetten tazminat isterken aralarında ihtilaf mı çıktı?”, *Vakit*, 01.01.1930.
- “Kitapçıların Dertleri”, *Vakit*, 01.01.1930.
- “Kitapçıların Hali”, *Cumhuriyet*, 26.02.1930.
- “Kitapçıların ihtilâfi: 120.000 liranın taksiminde ihtilaf var mı?”, *Hakimiyeti Milliye*, 02.01.1930.
- “Kitapçıların Zararı: Maarif vekâletine tekrar müracaat etmeyi kararlaştırdılar”, *Vakit*, 27.12.1929.
- [LEVENT], Agâh Sırrı, *Vakit*, 20.04.1930.
- “Maarif vekâleti kitapçıları Ankaraya çağırıyor”, *İkdam*, 28.06.1929.
- “Maarifte ve mekteplerde mektep kitaplarının fiyatları”, *Cumhuriyet*, 02.10.1929.
- “Matbaacıların şikâyeti”, *Cumhuriyet*, 04.11.1930.
- “Mektep kitapları ucuzluyor”, *Vakit*, 05.07.1929.
- “Neşriyat Buhranı: Kitapçılar gitti, diğerleri de yardım istiyor”, *Vakit*, 01.07.1929.
- [SAFA], Peyami, “Ne Okuyacağız? Yarınki nesillere acırım!”, *Vakit*, 28.04.1929.
- “Tabiler hukukçularla temas ediyorlar”, *Vakit*, 02.09.1929).
- “Yeni Ders Senesi Münasebetile: Kitaplar Üzerine Tadiller”, *Hakimiyeti Milliye*, 26.09.1930.
- “Yeni harflerle basılan kitaplar”, *Cumhuriyet*, 08.12.1929.
- “Yeni kitaplar ve risaleler neşredilecek”, *Cumhuriyet*, 20.03.1930.
- Cumhuriyet*, 03.01.1929, 09.02.1929, 10.03.1929, 01.07.1929, 02.07.1929, 09.07.1929, 29.09.1929, 23.10.1929, 21.12.1929.
- Hakimiyeti Milliye*, 07.09.1929, 12.08.1931, 19.11.1929, 26.11.1929.
- İkdam*, 28.06.1928, 26.11.1929.
- Milliyet*, 05.04.1929, 12.08.1931, 03.09.1929, 06.09.1929, 11.09.1929, 13.09.1929, 17.10.1929, 13.11.1929, 26.11.1929.
- Vakit*, 01.10.1929, 15.09.1929, 30.09.1929.